כפר עולמי · יחידה 4: אוכלוסייה במרחב משתנה · חוברת קטנה

תושבי העולם: מי אנחנו?

חוברת תלמיד · **מתקדם**

שמונה מיליארד אנשים, אלפי שפות ואינספור סיפורים – בואו להכיר

שם:	כיתה:	תאריך:

מה בחוברת?

1. מושגי מפתח
2. קוראים: לקרוא את המגוון האנושי
3. חלק א׳ – מתרגלים מושגים
4. חלק ב׳ – בודקים הבנה
5. חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים
6. כרטיס יציאה ✂

משחקים לשיעור הזה (חידון מהיר, איש תלוי, טריוויה ועוד) באתר: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

יצרה: רוית ראש בן ישי

מושגי מפתח

קראו את המושגים. נשתמש בהם בכל החוברת.

שפה

מערכת של מילים וכללים שבעזרתה בני אדם מתקשרים, ואחד הסימנים הבולטים לזהות של קבוצה.

לדוגמה: עברית, ערבית, ספרדית וסינית.

תרבות

מכלול השפה, הדת, המנהגים, הערכים ודרכי החיים שקבוצת אנשים חולקת ומעבירה מדור לדור.

לדוגמה: אוכל של חג, שירים ולבוש מסורתי.

דת מונותיאיסטית

דת שמאמינה באל אחד בלבד, כמו היהדות, הנצרות והאסלאם.

לדוגמה: היהדות היא דת כזאת.

דת

מערכת של אמונות, מצוות וטקסים הקשורה לאל או לכוחות עליונים, שמשותפת לקבוצת מאמינים.

לדוגמה: יהדות, נצרות, אסלאם, בודהיזם.

נוף תרבותי

נוף שבני אדם עיצבו לפי התרבות שלהם, כמו מבני תפילה, שלטים, שווקים וצורת הבתים.

לדוגמה: שוק צבעוני עם שלטים בכמה שפות.

לאום

קבוצת אנשים שמרגישים שייכות משותפת בזכות היסטוריה, שפה ותרבות משותפות, ולעיתים שואפים למדינה משלהם.

לדוגמה: העם היהודי הוא לאום.

מגוון אנושי

השונות בין בני אדם ובין קבוצות בשפה, בדת, בלאום, בתרבות ובדרכי החיים.

לדוגמה: בכיתה אחת ילדים מכמה תרבויות.

מעמד חברתי-כלכלי

מקומו של אדם או משפחה בחברה לפי הכנסה, השכלה ואפשרויות.

לדוגמה: הכנסה גבוהה והשכלה גבוהה מול הכנסה נמוכה.

קוראים

לקרוא את המגוון האנושי

יותר משמונה מיליארד בני אדם חיים כיום בכדור הארץ, והאוכלוסייה הזאת אינה אחידה כלל. גאוגרפים מבחינים בין אוכלוסיות לפי כמה ממדים: דת, שפה, לאום ותרבות, אך גם לפי צורת ההתיישבות, מבנה המשפחה והמעמד החברתי-כלכלי. כל ממד כזה הוא "עדשה" אחרת שדרכה אפשר להשוות בין מקומות.

השפה ממחישה עד כמה המגוון עשיר. מבין יותר מ- 7,000השפות המדוברות בעולם, מספר קטן של שפות מדובר בידי רוב האנושות, ואילו אלפי שפות מדוברות בידי קהילות קטנות, וחלקן בסכנת היעלמות. בתחום הדת, היהדות, הנצרות והאסלאם הן דתות מונותיאיסטיות, ולצידן דתות רבות אחרות, כמו ההינדואיזם והבודהיזם, וכן חלק גדל של אנשים שאינם משתייכים לדת.

גם במרחב יש פערים: אזורים צפופים מאוד לצד אזורים ריקים כמעט, כפרים זעירים לצד ערי ענק. מבנה המשפחה משתנה – במקומות שבהם החקלאות המסורתית חזקה המשפחה גדולה ורב-דורית, ובערים של מדינות מפותחות היא קטנה בדרך כלל. המעמד החברתי-כלכלי, כלומר ההכנסה, ההשכלה והאפשרויות, יוצר שונות גם בתוך אותה מדינה ואותה עיר.

המגוון הזה נחרט בנוף. הנוף התרבותי – מבני תפילה, שלטים, שווקים, לבוש, תבנית הבתים ואירועים ברחוב – הוא "טקסט" שאפשר לפענח. אותו רחוב יכול לספר על גלי הגירה, על שינוי בהרכב הדתי או על עלייה ברמת החיים, אם יודעים להתבונן בפרטים.

מקרה בוחן: ישראל היא מעבדה טבעית למגוון. מיליוני עולים הגיעו אליה מעשרות ארצות, ובערים רבות שומעים עברית לצד ערבית, רוסית, אמהרית, צרפתית ואנגלית. בירושלים, למשל, אפשר לראות בתוך קילומטרים ספורים מבני תפילה של שלוש הדתות המונותיאיסטיות, שווקים בעלי אופי שונה ולבוש שמשקף זהויות רבות. ההשוואה בין העבר להווה מראה כיצד הרכב האוכלוסייה משתנה – ואיתו גם הנוף.

חלק א' – מתרגלים מושגים

בחלק הזה נחבר כל מושג להגדרה שלו, ונזהה דוגמאות מהחיים.

1. התאימו: כתבו בריבוע את האות של ההגדרה המתאימה.

1. תרבות		**א.** נוף שבני אדם עיצבו לפי התרבות שלהם, כמו מבני תפילה, שלטים, שווקים וצורת הבתים.
2. שפה		**ב.** מכלול השפה, הדת, המנהגים, הערכים ודרכי החיים שקבוצת אנשים חולקת ומעבירה מדור לדור.
3. דת		**ג.** מערכת של מילים וכללים שבעזרתה בני אדם מתקשרים, ואחד הסימנים הבולטים לזהות של קבוצה.
4. דת מונותיאיסטית		**ד.** דת שמאמינה באל אחד בלבד, כמו היהדות, הנצרות והאסלאם.
5. לאום		**ה.** מערכת של אמונות, מצוות וטקסים הקשורה לאל או לכוחות עליונים, שמשותפת לקבוצת מאמינים.
6. נוף תרבותי		**ו.** השונות בין בני אדם ובין קבוצות בשפה, בדת, בלאום, בתרבות ובדרכי החיים.
7. מעמד חברתי-כלכלי		**ז.** קבוצת אנשים שמרגישים שייכות משותפת בזכות היסטוריה, שפה ותרבות משותפות, ולעיתים שואפים למדינה משלהם.
8. מגוון אנושי		**ח.** מקומו של אדם או משפחה בחברה לפי הכנסה, השכלה ואפשרויות.

2. השלימו: לאיזה מושג מתאימה כל דוגמה?

1. בכיתה אחת ילדים מכמה תרבויות. – זו דוגמה ל־_____
2. הכנסה גבוהה והשכלה גבוהה מול הכנסה נמוכה. – זו דוגמה ל־_____
3. שוק צבעוני עם שלטים בכמה שפות. – זו דוגמה ל־_____
4. העם היהודי הוא לאום. – זו דוגמה ל־_____

חלק ב׳ – בודקים הבנה

חזרו לקטע הקריאה. הקיפו את התשובה הנכונה, וסמנו נכון או לא נכון.

1 מדוע הקטע מתאר כל ממד של שונות כ״עדשה״?

- ◯ א. כי הוא מאפשר להשוות בין מקומות מזווית מסוימת
- ◯ ב. כי הוא מגדיל את המפה
- ◯ ג. כי הוא מודד מרחקים
- ◯ ד. כי הוא נמצא רק במדינות מפותחות

2 מה נכון לגבי התפלגות השפות בעולם?

- ◯ א. כל השפות מדוברות בידי מספר דומה של אנשים
- ◯ ב. מספר קטן של שפות מדובר בידי רוב האנושות
- ◯ ג. רוב בני האדם דוברים שפות נדירות
- ◯ ד. מספר השפות בעולם גדל במהירות

3 לפי הקטע, היכן המשפחה בדרך כלל קטנה יותר?

- ◯ א. בכפרים חקלאיים מסורתיים
- ◯ ב. באזורים מבודדים
- ◯ ג. בערים של מדינות מפותחות
- ◯ ד. במקומות שבהם החקלאות חזקה

4 מה יכול רחוב ״לספר״ לגאוגרף שמתבונן בו?

- ◯ א. רק מה מזג האוויר
- ◯ ב. את גובה פני הים
- ◯ ג. את גיל הסלעים
- ◯ ד. על גלי הגירה ושינויים בהרכב האוכלוסייה

5 מדוע ישראל מתוארת כ״מעבדה טבעית למגוון״?

- ◯ א. כי היא המדינה הגדולה בעולם
- ◯ ב. כי עולים מעשרות ארצות הביאו שפות ותרבויות
- ◯ ג. כי יש בה רק שפה אחת
- ◯ ד. כי אין בה ערים

נכון או לא נכון? אם לא נכון – תקנו בשורה.

		נכון	לא נכון
1	המעמד החברתי-כלכלי יוצר שונות רק בין מדינות ולא בתוך עיר אחת.		
2	ההינדואיזם והבודהיזם הן דוגמאות לדתות שאינן מונותיאיסטיות.		
3	הנוף התרבותי קבוע ואינו משתנה כשהאוכלוסייה משתנה.		
4	חלק משפות העולם נמצאות בסכנת היעלמות.		

חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים

כאן אין תשובה אחת נכונה. כתבו במשפטים מלאים והסבירו את דעתכם.

1 נתחו: מדוע מבנה המשפחה שונה בכפר חקלאי מסורתי ובעיר במדינה מפותחת? הציגו לפחות שתי סיבות.

2 האם היעלמות שפות היא בעיה גלובלית? כתבו טיעון מנומק.

התחילו כך: לדעתי... כי... מצד שני...

3 השוו בין נוף תרבותי של שוק עירוני לבין נוף תרבותי של כפר: מה כל אחד מספר על תושביו?

אתגר חוקרים

ערכו סקר בכיתה: אילו שפות מדברים בבית, ומאילו ארצות הגיעו המשפחות לפני שלושה דורות? הציגו את התוצאות בתרשים עוגה ובטבלה, והשוו בין הדור של הסבים לדור שלכם. מה השתנה ולמה?

כרטיס יציאה – תושבי העולם: מי אנחנו?

גזרו לאורך הקו המקווקו ומסרו למורה. שם: _____

1. כתבו שלושה ממדים שבהם גאוגרפים משווים בין אוכלוסיות.

2. הסבירו במשפט את הקשר בין הגירה לנוף התרבותי.

3. מה הייתם בודקים כדי לגלות מי גר ברחוב מסוים?

איך הבנתי? ◯ הבנתי היטב ◯ הבנתי חלקית ◯ אני צריכים/ות עזרה